vasarą išlikusi kalvos dalis ištirta. Aptikta keleto pastatų liekanos.

Geriau išlikę buvo 16x10 m dydžio gyvenamo namo pamatai ir rūsiai. Pamatai sumūryti iš akmenų ir plytų. Sienų storis apie 65 cm. Dvi skersinės sienos po visu namu buvusį rūsį dalijo į tris patalpas. Viena tų sienų eina skersai namą, kita išilgai ir vieną namo galą dalijo į dvi dalis. Visose patalpose aptiktos skliautų atramų vietos. Įėjimas į rūsį buvęs iš kiemo. Prie ŠR kampo aptiktos laiptinės liekanos. Tai apie 5x2,5 m dydžio priestatas. Laiptų plotis 180 cm. Laipteliai buvę kloti 5-7 cm storio lentomis.

Durys iš laiptinės vedė į didžiąją rūsio patalpą, o iš čia buvo atskiros durys įeiti į kiekvieną mažesniąją patalpą.

Mūrijimo technika, plytos ir kokliai rodo, kad pastatas pastatytas XVI a.

LIETUVIAI XIV AMŽIAUS PABAIGOJE - XVII AMŽIUJE (ANTROPOLOGIJOS BRUOŽAI)

Gintautas Česnys

II m.e. tūkstantm. antrosios pusės lietuvių antropologinis tipas iki šiol nebuvo nagrinėtas. Šiame darbe aptariama 11 kraniologinių serijų iš šių senkapių: Jakštaičių, Šiaulių raj., Kavarsko, Anykščių raj., Gėluvos, Raseinių raj., Norkūnų, Prienų raj., Tursučių, Kapsuko raj.,(kaukolės iš dviejų pastarųjų sujungtos į bendrą Sūduvos seriją), Strėvos, Trakų raj., Ruseinių, Kėdainių raj., Liepiniškių, Utenos raj., Ulūnų, Panevėžio raj., Skrebinų, Jonavos raj., Rumšiškių, Kaišiadorių raj., ir Šlapgirio, Kelmės raj. (iš viso 206 suaugusių kaukolės). Bendra osteologinė medžiaga datuojama pačia XIV a.

pabaiga - XVII a.

Pirmas darbo žingsnis buvo išaiškinti atskirų serijų įvairavimo laipsnį, nustatyti antropologinį atstumą tarp jų ir tokiu būdu atsakyti į klausimą, ar galima visas kaukolės sujungti į vieną seriją. Tuo tikslu iš plačios kraniometrinės programos (109 metrinės charakteristikos) buvo atrinkta 18 Rytų Europoje ir Kaukaze labiausiai varijuojančių ir ta prasme rasinei diagnostikai svarbiausių kraniometrinių požymių (T. Aleksejeva, 1973) ir lyginta Lietuvos serijų tarpgrupinė variacija su sinchroninių Latvijos bei visos Rytų Europos serijų variacijos mastu. Šiame fone Lietuvos serijos atrodo labai homogeniškos, išsiskiria tik itin negausi (3 kaukolės) Šlapgirio serija. Kiekvienos serijos viduje požymių pasiskirstymas artimas normaliam - variacijos koeficientai gana maži, o asimetrijos ir eksceso rodikliai dažniausiai nesiekia patikimų reikšmių. Penrouzo apibendrinto atstumo koeficientai, apskaičiuoti iš 18 kraniometrinių požymių, tarp daugumos serijų yra labai maži (0,03-0,29), ir tai liudija apie glaudų serijų antropologinį artimumą. Kiek labiau nuo kitų (0,3-0,5) nutolusios negausios Ulionų bei Strėvos ir vėlgi Šlapgirio (0,51-1,03) serijos. Galima manyti, kad dėl savo mažumo pastarosios serijos neatspindi realaus atstumo tarp senkapius palikusių populiacijų. Tai, kad Šlapgiris iškrenta iš bendro antropologinio fono, yra arba statistinis atsitiktinumas, arba reiškia, kad susiduriame su smarkiai besiskiriančiu antropologiniu tipu, kurio kilmę atskleisti būtų specialių tyrimų uždavinys. Nėra skirtumų tarp vakarų, vidurio ir rytų Lietuvos serijų jungnių (Penrouzo koeficientas 0,04-0,09). Iš to, kas pasakyta, išplaukia išvada, kad XIV a. pabaigos - XVII a. Lietuvos kraniologinės serijos (išskyrus Šlapgirį) yra labai artimos ir gali būti sujungtos į vieną, siekiant aptarti bendrą to laiko gyventojų antropologinį tipą, taigi

žengti antrą šio darbo žingsnį.

Šis tipas pasižymi vidutiniu kaukolės smegeninės dalies ilgiu (183,93), pločiu (141,94) ir aukščiu (135,21), ilgio ir pločio tendencija į dideles reikšmes. Smegeninės forma mezokraninė (77,20). Veido plotis (133,90) vidutinis, jo viršaus aukštis (68,79) mažas, bet artimas vidutiniam, bendra forma mezoprozopinė ir mezeninė. Nosies aukštis (50,68) ir plotis (24,07) maži, bet artimi vidutiniam, jos bendra forma mezorininė su tendencija į leptorininę. Tarpuakis labai ryškus: simotinis indeksas (46,15) vidutinis, o dakrialinis (57,50) - didelis. Nosikaulių ir veido profilio linijos kampas didelis (29,24). Akiduobės žemos (31,78), vidutinio pločio (41,44), mezokonchinės formos su tendencija į chamekonchinę. Horizontali veido profiliuotė labai ryški: nazomaliarinis kampas (138,35), mažas, o zygomaksiliarinis (122,48) - labai mažas. Pagal kraniologinės tipologijos "Mainco supratimą" (I. Schwidetzky, 1967) Lietuvos jungtinėje serijoje vyrauja mezomorfinės formos - mezokranija dažniausiai kombinuojasi su ortokranija ir mezenija.

Trečias darbo uždavinys buvo paieškoti analogijų aptartajam lietuvių antropologiniam tipui. Tuo tikslu buvo apskaičiuoti Penrouzo apibendrinto atstumo koeficientai tarp Lietuvos ir kaimyninių kraštų sinchroninių serijų. Lietuvos serijai artimiausios (mažiausi koeficientai) šiaurės ir rytų kaimynų serijos: visos Latvijos, o ypač Martinšalos (Dauguvos žiotys), Naugarduko ir Senosios Ladogos (šiaurės vakarų Rusija) serijos. Matyt, tokio tipo arealas II tūkstantm. antrojoje pusėje buvo Rytų Pabaltijys.

Pagaliau, mums rūpėjo nustatyti aptartojo tipo sąsajas su ankstesniais ir vėlesniais Lietuvos gyventojais. Tuo tikslu apskaičiavome Penrouzo koeficientus tarp trijų įvairialaikių Lietuvos serijų: II-IV a.

iš centrinės Lietuvos (J. Žilinskas, R. Masalskis, 1937), XIV-XVII a. praktiškai iš visos Lietuvos, vis tik vyraujant centrinėms sritims (šio darbo medžiaga) ir XX a. serijos iš Kauno (J. Žilinskas, A. Jurgutis, 1939). XIV-XVII a. serija užima tarpinę padėtį tarp ankstesniosios ir vėlesniosios serijų. Toks pat vaizdas išlieka ir tada, kai iš Penrouzo analizės eliminuojami tie požymiai, kuriuose labiausiai ryški epochinė tendencija (smegeninės ilgis, plotis ir rodiklis) ir kurių nepaisymas galėtų smarkiai iškreipti antropologinį atstumą tarp serijų. Antra vertus, išreiškus abiejų vėlesniųjų serijų požymius ankstesniosios serijos požymių procentais, XIV-XVII a. serija vėlgi dažniausiai - užima tarpinę padėtį.

Jai i galime kalbėti apie tam tikrą Lietuvos gyventojų antropologinio tipo istorinį perimamumą. Nepaisant to, iš kokių tipų susidėjo II-IV a., o ir ankstesnių laikų Lietuvos gyventojai, m.e. II tūkstantm. antrojoje pusėje jie jau buvo smarkiai pažengę konsolidacijos, t.y. dabartinio antropologinio tipo, linkme.

KATINŲ (ANYKŠČIŲ RAJ.) DUBENĖTAS AKMUO

Vytautas Urbanavičius

Akmuo yra Katinų vienkiemyje(Anykščių raj., Andrioniškio ap.), Pelyšos dešin. krante, apie 1,5 km nuo jos santakos su Šventąja. Pelyšos slėnis toje vietoje siekia 50 m pločio. Ties akmeniu yra nedidelė salelė.

Akmuo apskritas, 1,1 m skersmens, apie 35 cm kyšąs žemės paviršiuje. Viename jo šone išskeltas trikampio formos gabalas, kitur žymūs vertikalūs brūkšniai - akmens skaldymo žymės. Viršutinėje plokštumoje iškaltas 31 cm skersmens ir 4-4,5 cm gylio dubuo, viena-